

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, ПОЛІТИЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ УЧАСНИКІВ
ЧЕТВЕРТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Полтава 2024

УДК 32+332]:342.25(062)
С 69

Рекомендовано до видання ученою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка 11 квітня 2024 р., протокол № 12.

Редакційна колегія

- Степаненко С. В.** – кандидат економічних наук, доцент,
головний редактор
- Яковенко Л. І.** – доктор економічних наук, професор
- Непокупна Т. А.** – кандидат економічних наук, доцент
- Шевченко Б. О.** – кандидат економічних наук, доцент
- Сакало О. Є.** – кандидат історичних наук, доцент

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за їх зміст і форму викладення, наведені факти та статистичні дані.

Соціально-економічні, політичні та гуманітарні виміри національного та місцевого розвитку : зб. наук. ст. учасників четвертої всеукраїнської наук.-практ. конф. / редкол. : С. В. Степаненко (голова ред.) та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка , 2024. 255 с.

До збірника увійшли статті докторів, кандидатів наук, викладачів, магістрантів, студентів. На основі міждисциплінарного підходу розглянуто широкий спектр питань соціально-економічного, політичного та гуманітарного розвитку на національному та місцевому рівні.

УДК 32+332]:342.25(062)
С 69

ТЮТЮННИК Ю. М., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський державний аграрний університет

МОЗКОВИЙ ШТУРМ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Поширеною технологією формулювання проблем у соціально-економічних дослідженнях є мозковий штурм, що має чимало підвидів, які можуть бути як індивідуальними, так і колективними. Мозковий штурм – це метод виконання завдання, коли один або кілька учасників генерують максимальну кількість ідей, від найпростіших до абсурдних. Далі йде добір найкращих ідей, їхнє доопрацювання та реалізація. Основоположником методу брейнстормінгу є А. Осборн, а його поширення припадає на 50-ті рр. ХХ ст. [1].

Мозковий штурм, як правило, починається зі збору якомога більшої кількості ідей безвідносно до їхньої якості. Для цього можна використати відповідні технології, наприклад ментальні карти. Для створення ментальної карти у центрі великого аркуша розміщують короткий опис проблемної ситуації. Від центра відходять «гілки», які вказують на різноманітні аспекти проблеми. Вони дозволяють виокремити напрямки, у яких дослідник може шукати рішення. Ці «гілки» позначаються окремими словами або лаконічними фразами. Для зручності їх можна зображати різними кольорами або за допомогою системи позначок. Створюючи карту, дослідник спочатку намагається зобразити якомога більше аспектів проблеми та підпроблем, після чого переходить до наступного етапу – їхнього критичного переосмислення та пошуку точок перетину між розгалуженнями [2, с. 151].

Доволі схожа і технологія «спалахування зірок». Дослідник впорядковує свої думки через формулювання питань, які розкривають окремі аспекти проблеми. Під час побудови діаграми-зірки на великому аркуші зображується шестикутна зірка, у центрі якої – короткий опис проблемної ситуації. На краях

зірки розміщуються питання: «хто?», «які?», «чому?», «де?», «коли?» та «як?», на які шукають відповіді, формулюючи, таким чином, проблему.

Алгоритм проведення колективного мозкового штурму такий же, як індивідуального. Завдання першого етапу полягає у генеруванні якомога більшої кількості ідей безвідносно до їхньої якості. Будь-яка критика чи оцінка категорично забороняються. Усі ідеї вважаються однаково цінними та потрібними, навіть якщо вони здаються сумнівними або абсурдними. Для цього учасників мотивують висловлювати свої думки одразу, як тільки вони з'явилися, без жодних додаткових пояснень чи обґрунтувань. Кожна пропозиція записується.

Коли ідеї усіх учасників вичерпаються, розпочинається другий етап, який передбачає узагальнення, класифікацію та ретельний аналіз усіх пропозицій. Тут важливо виробити об'єктивні критерії оцінки ідей, щоб виключити емоційні підстави для позитивного чи негативного ставлення до них. На цьому етапі учасникам дозволяють пояснювати чи конкретизувати свої ідеї, оскільки навіть якщо жодна з пропозицій не підійде, вони можуть наштовхнути на вірне формулювання проблеми [2, с. 154].

Стандартний алгоритм мозкового штурму можна дещо модифікувати, стимулюючи творче мислення. Наприклад, висловлені на першому етапі ідеї не записують, а візуалізують через зображення, таблиці, схеми тощо. Цей підвид мозкового штурму називають «метаплан». Його перевага – можливість більшого залучення учасників, які краще сприймають інформацію візуально.

Якщо склад учасників на першому та другому етапах мозкового штурму однаковий (одні і ті самі особи спочатку генерують ідеї, а згодом їх оцінюють), такий вид мозкового штурму називають «прямим». За «непрямого» мозкового штурму розмежовують тих, хто продукує ідеї, та тих, хто їх аналізує. Другу групу можуть називати «комісіями» або «судами експертів». Система оцінки може бути різною – розміщення ідей за рейтингом, присвоєння балів за певною шкалою, голосування «за – проти» та ін. Інколи другий етап поділяють на

підетапи. Спочатку усі ідеї оцінюють, залишаючи лише найкращі. Кожна пропозиція, що пройшла такий попередній відбір, отримує «захисника» та «критика», які представляють її суддям чи комісії. Після цього відбувається колективне засідання експертів, на якому приймається остаточне рішення.

Для максимального залучення усіх учасників групи можуть використовувати такий різновид мозкового штурму як круговий мозковий штурм. Він дозволяє встановити чітку послідовність висловлення думок усіма учасниками, запобігаючи виникненню ситуації, коли найбільш пасивні не матимуть такої нагоди. Для цього учасники розміщуються по колу, а ідеї висловлюються ними по черзі [2, с. 155].

У деяких випадках генерування ідей може відбуватися і письмово. Різновидом письмового мозкового штурму є технологія «6-3-5». При її застосуванні формується група з 6 учасників та модератора. Кожному члену групи дають аркуш паперу з решіткою таблиці, яка складається з трьох колонок та шести рядків (18 пустих комірок). Після розповіді про проблемну ситуацію, учасників просять сформулювати 3 ідеї щодо формулювання проблеми та записати їх у першому рядку. На це виділяється 5 хвилин, після чого аркуші передаються по колу за годинниковою стрілкою. Процедура повторюється 5 разів – учасники заповнюють наступну пусту комірку – але завдання тепер полягає у висловленні пропозиції щодо формулювання проблеми з урахуванням ідей, записаних вище. У разі вірного використання такої технології за півгодини можна отримати 108 нових ідей [2, с. 156].

Якщо необхідно отримати багато різноманітних ідей і при цьому витратити мінімум часу та коштів, використовують технологію написання карток Кроуфорда. Її запропонував у 20-х рр. ХХ ст. професор педагогіки університету Південної Каліфорнії Клауд Кроуфорд. Цю технологію використовують у групах із 50-200 учасників, однак за потреби кількість членів групи може бути меншою, або більшою. Верхня межа ефективності цієї технології – 5000 осіб. До значних переваг технології написання карток

Кроуфорда відноситься те, що при її застосуванні системні аналітики працюють з аудиторією, зібраною з іншого приводу. Дослідник неочікувано заходить у приміщення, де знаходяться учасники, за декілька хвилин до початку основного заходу, роздає їм картки невеликого розміру, описує ситуацію та пропонує написати свій варіант формулювання проблеми (один варіант на одній картці). За 5-10 хвилин картки збираються і згодом опрацьовуються.

Для структурування отриманих письмовим способом ідей можна використовувати технологію ТКЖ або «рисовий шторм», яка була запропонована японськими дослідниками Кобаяші та Кавакіта. Алгоритм її проведення такий. Учасники групи записують усі факти, які стосуються проблемної ситуації, на окремих картках. Після цього картки збирають, копіюють та формують для кожного з учасників повний їхній комплект. Ведучий по черзі зачитує факти з карток, а учасники відбирають зі свого комплекту факти, пов'язані зі щойно оголошеним, формуючи групи. На другому етапі учасники аналізують кожен з груп, додаючи факти, які не потрапили у жодну з категорій. Тоді на картки записують уже назви категорій, які розмножуються і за тим же принципом групуються. Ця процедура продовжується до тих пір, поки не буде отриманий опис проблеми, який охоплює всі факти та стане підґрунтям для її формулювання [2, с. 156-157].

Незалежно від обраного варіанту проведення колективного мозкового штурму, існує низка загальних правил, яких варто дотримуватися для підвищення ефективності цієї технології [3]:

1. При формуванні групи слід зважати на здатність учасників до критичного мислення та аналізу, їхню інтуїцію, різноманіття інтересів, відкритість до нових ідей, толерантність до інакомислення тощо. Від складу учасників прямо залежить результативність мозкового штурму. Досвідчені аналітики можуть самостійно здійснити відбір учасників, а для початківців доцільніше використовувати стандартизовані методики, наприклад, тестування.

2. Перед початком мозкового штурму необхідно створити відповідну

атмосферу, сприяючи дружньому та толерантному ставленню учасників один до одного, а також стимулюючи їхнє творче мислення. Для цього можна спочатку провести «розминку», особливо коли учасники між собою незнайомі та зустрічаються уперше. Мозковий штурм щодо якоїсь «легкої» проблеми допоможе їм адаптуватися до середовища, зрозуміти правила гри та активізувати розумову діяльність. Можна проводити мозковий штурм у два етапи, з перервою. Але важливо переривати саме перший етап, а не другий, тому що на другому етапі учасники вже налаштовані на критичний аналіз.

3. Модератор мозкового штурму має стежити за дотриманням правил, загальною ситуацією у групі та забезпечувати прогрес у виконанні поставленого завдання. Аналітик може бути як спостерігачем, який стежить за перебігом мозкового штурму, не втручаючись у нього, так і модератором.

Загалом, найважливішими перевагами мозкового штурму є:

- відносно низька вартість (не передбачає залучення високооплачуваних експертів);
- результативність (можливість отримання великої кількості нових ідей за короткий проміжок часу);
- технологія є простою для розуміння і не потребує додаткового попереднього навчання учасників;
- ідеї, які генеруються під час мозкового штурму, можуть застосовуватися і для проведення аналізу інших соціально-економічних явищ і процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Що таке мозковий штурм і як він допомагає знайти геніальні рішення. URL : <https://sendpulse.ua/blog/brainstorm> (дата звернення: 04.04.2024).
2. Неліпа Д. В. Системний аналіз в політології : підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. 304 с.
3. Правила мозкового штурму. URL : <https://business.diiia.gov.ua/handbook/sistematizacia-biznes-procesiv-2/pravila-mozkovogo-sturmu> (дата звернення: 04.04.2024).

Тютюнник Ю. М. МОЗКОВИЙ ШТУРМ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	103
Люлька Г. А. МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙ.....	108
Непокупна Т. А., Степаненко В. В. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АТ «УКРГАЗВИДОБУВАННЯ».....	113
Шаравара Р. І., Литвиненко С. С. ЗАГАЛЬНА МОДЕЛЬ І СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ПІДПРИЄМСТВА.....	118
Большая О. В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	125
Чабан В. М. РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКИХ СТАРТАПІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....	128
Шевченко Б. О., Непокупна Т. А., Василець В. Л. КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТОВНОГО НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ.....	137
Пащенко О. В., Пащенко Н. Ю. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	143
Ищенко І. С. ОЦІНКА РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ПРОЦЕСУ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ.....	148
Шевченко Б. О., Любимська Ю. С. ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	152
Непокупна Т. А., Лян Хао СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ	157